

HÖGSTA DOMSTOLENS BESLUT

meddelat i Stockholm den 28 mars 2025

Mål nr
Ö 438-24

PARTER

Klagande

Region Skåne, 232100-0255
291 89 Kristianstad

Ombud: Advokat H.A.

Motpart

O.C.

Ombud: Juristerna O.M., E.S. och H.M.

SAKEN

Mål om dom på medgivande

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten över Skåne och Blekinges beslut 2023-12-20 i mål
Ö 4017-23

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd.

Högsta domstolen undanröjer tingsrättens och hovrättens beslut och lämnar målet åter till tingsrätten för fortsatt handläggning.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Region Skåne har yrkat att Högsta domstolen ska undanröja tingsrättens och hovrättens beslut och förklara att dom i målet ska meddelas i enlighet med regionens medgivande utan att någon vidare prövning i målet sker.

O.C. har motsatt sig ändring av hovrättens beslut.

SKÄL

Bakgrund

1. O.C. väckte talan mot Region Skåne och yrkade att regionen skulle betala skadestånd med 75 000 kr. Hon gjorde gällande att en barnmorska i samband med hennes förlossning hade utfört ett vårdingrepp utan hennes samtycke. Regionen hade därmed överträtt hennes rätt till skydd för kroppslig integritet enligt artikel 8 i Europakonventionen eller rätt till skydd mot påtvingade kroppsliga ingrepp enligt 2 kap. 6 § första stycket regeringsformen och orsakat henne ideell skada.
2. Regionen medgav O.C.s yrkande men förklarade att medgivandet inte skulle uppfattas som ett erkännande av att en rättighetsöverträdelse hade skett. Regionen begärde att tingsrätten skulle meddela dom enligt medgivandet.

3. O.C. motsatte sig att dom meddelades i enlighet med medgivandet. Hon yrkade i andra hand att tingsrätten skulle fastställa att regionen genom att utföra vårdingreppet mot hennes vilja hade överträtt hennes rätt till skydd enligt Europakonventionen och regeringsformen. Regionen begärde att tingsrätten skulle avvisa fastställelseyrkandet.

4. Tingsrätten beslutade dels att avslå regionens begäran om en dom på medgivandet, dels att tillåta O.C. att föra sin talan som en fullgörelsetalan. Som en följd av detta skulle hennes fastställsetalan inte prövas. Tingsrätten angav att beslutet fick överklagas enligt 49 kap. 4 § rättegångsbalken. Efter att regionen anmält missnöje bestämde tingsrätten att beslutet fick överklagas särskilt och att målet skulle vila i avvaktan på den prövningen.

5. Hovrätten har fastställt tingsrättens beslut.

Förutsättningar för att pröva regionens överklagande

6. Domstolarna har med stöd av 49 kap. 4 § rättegångsbalken bedömt att tingsrättens beslut kunde överklagas utan samband med överklagande av en dom eller ett slutligt beslut. Enligt bestämmelsen ska den som vill överklaga ett beslut som innebär att tingsrätten har ogillat en invändning om rättegångshinder anmäla missnöje. Tingsrätten ska då ta ställning till om beslutet får överklagas särskilt eller endast i samband med att dom eller slutligt beslut i målet överklagas.

7. De skäl som ligger bakom möjligheten att kunna få till stånd en prövning i högre rätt av ett beslut att ogilla en invändning om rättegångshinder gör sig gällande i den situation som uppstått i målet. Regionen får därför anses ha haft rätt att överklaga beslutet. (Jfr ”Truebell” NJA 1977 s. 349 samt Lars Welamson och Johan Munck, Processen i hovrätt och Högsta domstolen Rättegång VI, 6 uppl. 2022, s. 23.)

Vad målet handlar om

8. Målet handlar om hur en domstol ska behandla en skadeståndstalan när käranden grundar sin talan på en överträdelse av grundläggande fri- och rättigheter, och svaranden medger kärandens yrkande men samtidigt förklarar att medgivandet inte innebär ett erkännande av att det har skett en överträdelse.

Prövning av överträdelser av grundläggande fri- och rättigheter

9. O.C.s talan bygger på att det har skett en överträdelse av hennes rättigheter enligt Europakonventionen eller regeringsformen.

10. Enligt artikel 13 i Europakonventionen ska var och en vars fri- och rättigheter enligt konventionen har kränkts ha tillgång till ett effektivt rättsmedel inför en nationell myndighet. Detta gäller för den som på rimliga grunder påstår sig ha blivit utsatt för en överträdelse av konventionen. Rättsmedlet måste innefatta såväl en godtagbar gottgörelse som en möjlighet att få ansvaret för en överträdelse fastställt.

11. Ett erkännande av rättighetsöverträdelsen är alltså en nödvändig del av den gottgörelse som enskilda har rätt till vid konventionsöverträdelser.

12. Av det anförda följer att rättegångsbalkens bestämmelser bör tillämpas på ett sådant sätt att en kärande, som på rimliga grunder påstår att hans eller hennes grundläggande fri- och rättigheter enligt Europakonventionen har överträtts, ges möjlighet att få den påstådda rättighetsöverträdelsen prövad. Detsamma bör gälla om käranden påstår att hans eller hennes grundläggande fri- och rättigheter enligt 2 kap. regeringsformen har överträtts (jfr prop. 2021/22:229 s. 39 och 58 f.).

13. Om svaranden medger ett yrkat skadeståndsbelopp men samtidigt förklarar att medgivandet inte innebär ett erkännande av att det har skett en överträdelse (ett s.k. orent medgivande) bör kändanden alltså kunna få prövat om det har förekommit en rättighetsöverträdelse. Detta måste dock ske på ett sådant sätt att principen om ett medgivandes bindande verkan i dispositiva tvistemål inte frångås (jfr ”Flygbolagets medgivande” NJA 2021 s. 1093 som rörde unionsrätten och EU:s rättighetsstadga).

Avgörande av dispositiva tvistemål efter medgivande

14. I dispositiva tvistemål, dvs. mål där parterna kan träffa en förlikning om saken, gäller den s.k. dispositionsprincipen. Den innebär att parterna förfogar över föremålet för processen på så sätt att kändandens yrkande och svarandens eventuella medgivande bestämmer ramen för vad domstolen kan döma ut. Detta följer bland annat av 17 kap. 3 § rättegångsbalken.

15. Utgångspunkten är alltså att domstolen inte ska göra någon bedömning av sak- eller rättsfrågorna om svaranden har medgett kändandens talan. Principen är dock inte undantagslös. Exempelvis får domstolen, trots medgivandet, pröva målet i sak om kändandens talan bygger på påståenden som parterna inte kan förfoga över i en förlikning, därför att det kan påverka allmänna intressen (jfr ”Den medgivna hävningen” NJA 1986 s. 205). Någon sådan situation är det dock inte fråga om här.

16. Dispositionsprincipen återspeglas också i 42 kap. 18 § rättegångsbalken som anger att tvistemål avgörs efter huvudförhandling, men att dom får meddelas utan huvudförhandling om svaranden medger kändandens talan (se första stycket 3). Bestämmelsen reglerar emellertid inte när en sådan dom ska meddelas.

17. Även bestämmelserna i 17 kap. 4 § rättegångsbalken om deldom kan sägas återspegla dispositionsprincipen. Om flera käromål handläggs i en rättegång får deldom meddelas avseende ett av dem, om de kan särskiljas. Deldom får också meddelas om ett käromål medges till en viss del. Bestämmelserna är fakultativa. Domstolen ska alltså pröva om det finns skäl att meddela en deldom.

18. De nu redovisade bestämmelserna ger domstolen utrymme att avstå från att omedelbart meddela en dom på grundval av ett s.k. orent medgivande när en kärende på rimliga grunder påstår att det har förekommit en överträdelse av hans eller hennes fri- och rättigheter.

19. Vad som nu har sagts besvarar dock inte frågan hur en prövning av om det har förekommit en rättighetsöverträdelse ska komma till stånd. Detta aktualiserar bestämmelserna om fastställsetalan.

Fastställsetalan

20. Möjligheten att föra en fastställsetalan, dvs. en talan som rör frågan om ett visst rättsförhållande består eller inte består, är på vissa sätt begränsad. En sådan talan får föras om det råder ovisshet om rättsförhållandet och om ovissheten innebär en nackdel för kärenden (se 13 kap. 2 § första stycket rättegångsbalken).

21. En fastställsetalan kan också tillåtas angående ett rättsförhållande som aktualiserats i ett pågående mål (se 13 kap. 2 § andra stycket). En förutsättning är att det ursprungliga käromålet är beroende av ett stridigt prejudiciellt rättsförhållande. Ett sådant rättsförhållande ska oavsett om en fastställsetalan förs prövas av domstolen som en s.k. prejudiciell fråga. Förs en fastställsetalan om rättsförhållandet kommer det till uttryck i domslutet och har betydelse för domens rättskraft.

22. Kravet på att det ska vara fråga om ett rättsförhållande innebär att talan ska röra ett konkret rättsligt förhållande (eller icke-förhållande) mellan parterna. Talan får inte avse innebörden av gällande rätt eller rena sakförhållanden. Vidare måste talan anknyta till en rättsföljd och denna måste ha en tillräckligt tydlig koppling till konkreta omständigheter som åberopas som grund. Rättsförhållandet som talan gäller måste alltså vara så preciserat att det går att överblicka vad som blir verkan av att det fastställs om förhållandet består eller inte består. (Jfr ”Miljöprocesserna i USA” NJA 2013 s. 209 p. 6.)
23. Bestämmelserna är fakultativa. En fastställsetalan ska med hänsyn till omständigheterna framstå som lämplig för att den ska tillåtas.
24. Det finns alltså med stöd av 13 kap. 2 § andra stycket en möjlighet att vid sidan av en fullgörelsetalan föra en talan om att få ett rättsförhållande fastställt när detta utgör en prejudiciell fråga i målet. Ett påstående om att det har förekommit en rättighetsöverträdelse bör kunna utformas så att det är tillräckligt preciserat och även i övrigt uppfyller de krav som gäller enligt bestämmelsen. En fastställsetalan får i dessa fall regelmässigt anses lämplig. (Jfr också ”Klimattalan” Högsta domstolens beslut den 19 februari 2025 i mål Ö 7177-23 p. 70 beträffande tredje stycket.)
25. Av 13 kap. 3 § första stycket 2 följer att ett yrkande om fastställelse enligt 2 § andra stycket kan framställas efter det att en talan enligt 13 kap. 1 § har väckts.
26. Slutsatsen blir att domstolen vid ett orent medgivande bör tillämpa de processrättsliga bestämmelserna på så sätt att domstolen dömer i enlighet med medgivandet och samtidigt, inom ramen för en fastställsetalan, tar ställning till om det har förekommit en rättighetsöverträdelse.

Bedömningen i detta fall

27. Det finns förutsättningar att pröva regionens överklagande (se p. 7).
28. O.C. har på rimliga grunder gjort gällande en överträdelse av artikel 8 i Europakonventionen. Regionen har medgett hennes yrkande om skadestånd men har inte erkänt att hon blivit utsatt för en överträdelse. O.C. har motsatt sig att tingsrätten meddelar dom enligt medgivandet och har framställt ett fastställelseyrkande om att en överträdelse har förekommit. Tingsrätten ska i den situationen ta ställning till såväl O.C.s fullgörelsetalan som hennes fastställsetalan (se p. 26).
29. Tingsrättens och hovrättens beslut bör mot den bakgrunden undanröjas och målet lämnas åter till tingsrätten för fortsatt handläggning.
-

I avgörandet har deltagit justitieråden Stefan Johansson, Petter Asp, Eric M. Runesson (referent), Cecilia Renfors och Katrin Hollunger Wågnert. Föredragande har varit justitiesekreteraren Oscar Lindberg.